

УДК 332.122

DOI: 10.30857/2786-5398.2023.3.1

Овагім Г. Арутюнян

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

ОСНОВНІ ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

В представленій роботі проведено аналіз основних складових розвитку інклюзивної економіки. Визначено детермінанти розвитку економічних процесів. Метою представленої роботи є дослідження основних детермінант розвитку економічних процесів, визначити основні складові інклюзивної економіки. Методами дослідження є аналіз і синтез для визначення основних складових розвитку економічних процесів, індукції та дедуції для аналізу основних детермінант розвитку інклюзивної економіки, графічний метод для наочного представлення результатів дослідження. Розвиток інклюзивної економіки залежить від різноманітних детермінантів, які впливають на створення та зміцнення інклюзивних процесів і структур в економіці. Ефективне регулювання та політика можуть стимулювати розвиток інклюзивної економіки. Законодавчі акти та політичні рішення, спрямовані на підтримку соціально вразливих груп, рівний доступ до ресурсів та можливостей для всіх, є важливими факторами в успішному розвитку інклюзивної економіки. Інклюзивна економіка потребує висококваліфікованої робочої сили, здатної до інноваційного мислення та адаптації до змін. Інвестиції в освіту, навчання та розвиток навичок сприяють розбудові людського капіталу та забезпеченню інклюзивного розвитку. Важливим детермінантом інклюзивної економіки є забезпечення рівного доступу до ресурсів, послуг та можливостей для всіх. Це включає доступ до ринку праці, кредитів, фінансових послуг, освіти, охорони здоров'я, а також включення жінок, інвалідів, молоді та інших соціально вразливих груп. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва та малих та середніх підприємств може сприяти інклюзивному росту економіки. Підтримка малого та середнього бізнесу, зниження бар'єрів для підприємництва, а також інноваційність та доступ до технологій можуть сприяти створенню нових робочих місць та розвитку інклюзивної економіки. Розвиток інклюзивної економіки потребує доступу до фінансових послуг для всіх верств населення. Забезпечення доступу до банківських послуг, мікрокредитування, страхування та інвестицій може забезпечити фінансову стійкість та розвиток соціально спрямованих проєктів. Фінансова інклюзія сприяє включенню різних соціальних груп у фінансову систему, допомагає знижувати бідність та стимулює економічний розвиток.

Ключові слова: *інклюзія; економічна інклюзія; економічний розвиток; економічні процеси; оцінювання.*

Ovagim G. Arutyunyan

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

MAIN DETERMINANTS OF THE DEVELOPMENT OF THE INCLUSIVE ECONOMY

The presented paper analyzes the main components of the development of an inclusive economy. Determinants of the development of economic processes are determined. The purpose of the presented work is to study the main determinants of the development of economic processes, to determine the main components of an inclusive economy. The research methods are analysis and synthesis for determining the main components of the development of economic processes, induction and deduction for the analysis of the main determinants of the development of an inclusive economy, a graphic method for visual presentation of research results. The development of an inclusive economy depends on various determinants that influence the creation and strengthening of inclusive processes and structures in the economy. Effective regulation and policy

can stimulate the development of an inclusive economy. Legislative acts and political decisions aimed at supporting socially vulnerable groups, equal access to resources and opportunities for all, are important factors in the successful development of an inclusive economy. An inclusive economy requires a highly qualified workforce capable of innovative thinking and adaptation to change. Investments in education, training and skills development help build human capital and ensure inclusive development. An important determinant of an inclusive economy is ensuring equal access to resources, services and opportunities for all. This includes access to the labor market, credit, financial services, education, health care, as well as the inclusion of women, the disabled, youth and other socially vulnerable groups. Creating favorable conditions for the development of entrepreneurship and small and medium-sized enterprises can contribute to the inclusive growth of the economy. Supporting small and medium-sized businesses, reducing barriers to entrepreneurship, as well as innovation and access to technology can contribute to the creation of new jobs and the development of an inclusive economy. The development of an inclusive economy requires access to financial services for all segments of the population. Providing access to banking services, microcredit, insurance and investments can ensure financial sustainability and the development of socially oriented projects. Financial inclusion promotes inclusion of different social groups in the financial system, helps reduce poverty and stimulates economic development.

Keywords: *inclusion; economic inclusion; economic development; economic processes; evaluation.*

Вступ. Розвиток в інклюзивній економіці означає створення та забезпечення умов для збалансованого та сталого зростання економіки, враховуючи інтереси всіх суб'єктів суспільства, включаючи вразливі та виключені групи населення. Це поняття акцентує увагу на створенні рівних можливостей, зменшенні соціальних нерівностей та забезпеченні інклюзивного розвитку для всіх громадян.

Основними характеристиками розвитку в інклюзивній економіці є [1–6]:

- система інклюзивної економіки забезпечує рівний доступ до освіти, здоров'я, робочих місць та інших соціальних послуг для всіх громадян без дискримінації;
- розвиток в інклюзивній економіці передбачає активну підтримку та захист прав вразливих та виключених груп населення, таких як діти, інваліди, мігранти, люди похилого віку та інші;
- розвиток в інклюзивній економіці спрямований на забезпечення сталого росту та розвитку, з урахуванням потреб майбутніх поколінь;
- підприємства та урядові структури мають високу соціальну відповідальність та дотримання етичних стандартів у своїй діяльності;
- розвиток в інклюзивній економіці вимагає співпраці та партнерства між різними суб'єктами, включаючи урядові органи, бізнес, громадські організації та академічний сектор;
- розвиток в інклюзивній економіці передбачає впровадження інноваційних технологій та цифрових рішень, що допомагають полегшити доступ до послуг та ресурсів для всіх громадян;
- розвиток в інклюзивній економіці забезпечує сталість економіки, захист навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів.

Саме тому доцільно дослідити детермінанти розвитку інклюзивної економіки, що включають вивчення факторів, які впливають на створення умов для рівного, сталого та збалансованого розвитку економіки, зокрема для врахування інтересів вразливих та виключених груп населення. Саме тому тема поточного дослідження є актуальною та своєчасною.

Аналіз сучасної літератури. Проблематика дослідження розвитку представлена в роботах Ю. Бажала, О. Лапко, М. Крупки, Д. Черваньова, В. Александрова, М. Данько, О. Ніфатової, В. Щербак також закордонні автори – Й. Шумпетер, М. Кондратьєв, П. Друкер, Г. Менш, Б. Санто, Б. Твісс та інші.

Питання інклюзії знайшли своє відображення в роботах А.В. Базилюк, О.В. Жулин, М. Войчука, С. Дідух, А. Кожина, А. Крисоватого, О. Птащенко, J. Gupta, V. Cornelissen, M. Ros-Tonen та інших.

Розвиток інкзивної економіки сьогодні є динамічним та навіть за умови великої кількості дослідників представленої проблематики, багато аспектів є змінними та потребують більш ретельних досліджень.

Метою представленого дослідження є аналіз основних детермінант розвитку економічних процесів за умови формування інклюзивного простору сьогодення.

Результати дослідження. Розвиток інклюзивної економіки – це процес створення умов, які сприяють забезпеченню рівних можливостей та доступу до економічних ресурсів для всіх верств населення, включаючи вразливі групи та маргіналізовані спільноти. Інклюзивна економіка покликана забезпечити соціальну справедливість, зменшити нерівності та забезпечити стале та збалансоване економічне зростання.

До основних характеристик інклюзивної економіки можливо віднести:

- основна ідея інклюзивної економіки полягає у тому, щоб забезпечити рівний доступ до економічних можливостей, ресурсів та послуг для всіх громадян. Це включає підтримку малого та середнього бізнесу, розвиток соціального підприємництва та забезпечення умов для самозайнятих осіб та малозабезпечених верств населення;

- інклюзивна економіка спрямована на забезпечення справедливого розподілу економічних ресурсів, враховуючи потреби та інтереси всіх верств суспільства. Це означає забезпечення соціального захисту, доступу до освіти, охорони здоров'я та інших базових послуг для всіх громадян [7];

- інклюзивна економіка має сприяти сталому та збалансованому зростанню, яке враховує потреби сучасного покоління, не завдаючи шкоди майбутнім поколінням. Це означає підтримку екологічної стійкості та збереження природних ресурсів;

- розвиток інклюзивної економіки потребує активної співпраці між урядом, бізнесом, громадським сектором та академічною спільнотою. Спільні зусилля та партнерські ініціативи можуть забезпечити координований підхід до вирішення економічних та соціальних викликів [1–3];

- використання інноваційних технологій та розвиток цифрової економіки можуть забезпечити нові можливості для економічного росту та розвитку інклюзивних послуг. Впровадження цифрових технологій може підвищити ефективність управління економікою, забезпечити швидкий доступ до інформації та послуг для всіх верств населення;

- розвиток інклюзивної економіки потребує великої уваги до розвитку людського капіталу. Це означає надання доступу до якісної освіти, професійного навчання та підвищення кваліфікації для всіх громадян. Інвестиції у розвиток людських ресурсів можуть забезпечити конкурентоспроможність країни на міжнародному ринку праці [8];

- важливим аспектом інклюзивної економіки є забезпечення соціальної підтримки для вразливих груп населення, таких як безробітні, низькоприбуткові громадяни, люди з інвалідністю та інші. Соціальні програми та заходи соціального захисту можуть забезпечити соціальну справедливість та зменшити нерівності;

- розвиток інклюзивної економіки потребує прозорих та відкритих економічних структур, де всі громадяни мають можливість приймати участь у прийнятті рішень та впливати на економічні процеси;

- інклюзивний розвиток економіки потребує глобальної співпраці та партнерства між країнами, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Спільні зусилля можуть сприяти розвитку інклюзивної економіки на світовому рівні [15];

- розвиток інклюзивної економіки потребує підтримки з боку уряду та створення сприятливої регуляторної бази. Урядові програми, податкові стимули та інші заходи можуть стимулювати розвиток інклюзивних практик у бізнесі та суспільстві.

Також зазначені характеристики представимо на рис. 1.

Узагальнюючи розгляд основних характеристик інклюзивної економіки можливо зазначити, що розвиток інклюзивної економіки є важливим завданням для забезпечення сталого розвитку суспільства, забезпечення соціальної справедливості та підвищення якості життя всіх громадян. Цей процес потребує комплексного підходу та співпраці всіх стейкхолдерів – урядових органів, бізнесу, громадського сектору, наукових установ та інших зацікавлених сторін.

Джерело: складено автором на основі джерел [10–14].

Рис. 1. Основні характеристики інклюзивної економіки

Так основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки включають саме такі:

- соціальна політика та захист прав людей: Розвиток інклюзивної економіки передбачає реалізацію соціальних програм та заходів, спрямованих на зменшення бідності, безробіття та соціальної вразливості. Забезпечення основних соціальних прав людей, таких як доступ до житла, освіти, охорони здоров'я, є основою інклюзивного розвитку;

- освіта та підготовка робочої сили: Доступ до якісної освіти та професійної підготовки є важливим чинником для розвитку інклюзивної економіки. Кваліфікована робоча сила здатна більш ефективно використовувати ресурси та стимулювати економічний розвиток;

- соціальна відповідальність бізнесу: Впровадження соціальної відповідальності в діяльність підприємств, зокрема у сфері забезпечення гідних умов праці, дотримання

екологічних стандартів та підтримки вразливих груп, є важливим чинником формування інклюзивної економіки;

- гендерна рівність: Забезпечення гендерної рівності та участі жінок у економічному та політичному житті сприяє розвитку інклюзивної економіки. Зменшення гендерних нерівностей сприяє підвищенню продуктивності та покращенню економічного становища суспільства в цілому;

- сталість та екологічна збалансованість: Врахування екологічних аспектів у розвитку економіки та підтримка сталого використання ресурсів сприяє формуванню інклюзивної економіки;

- інновації та технологічний розвиток: Впровадження сучасних технологій та інноваційних рішень сприяє підвищенню продуктивності праці та збільшенню конкурентоспроможності економіки. Інновації та технологічний розвиток можуть забезпечити нові можливості для включення вразливих груп населення до економічних процесів і забезпечити їм доступ до нових ринків та можливостей для розвитку свого потенціалу;

- підтримка малого та середнього бізнесу: Малий та середній бізнес відіграють важливу роль у розвитку інклюзивної економіки, оскільки створюють нові робочі місця та сприяють розвитку локальних економік. Забезпечення сприятливих умов для розвитку цього сектору може підтримати включення більш широких верств населення у процеси економічного розвитку [16];

- залучення інвестицій: Привертання інвестицій у сектори економіки, що сприяють включенню вразливих груп населення, може підтримати розвиток інклюзивної економіки. Інвестиції у соціальні програми, освіту, медицину та інфраструктуру можуть стати ключовими факторами розвитку інклюзивної економіки;

- партнерство та співпраця: Взаємодія між урядом, бізнесом, громадськими організаціями та академічним сектором є важливим фактором успішного розвитку інклюзивної економіки. Спільні зусилля та партнерські ініціативи можуть забезпечити координований підхід до вирішення соціальних, економічних та екологічних викликів;

- інституційна спроможність: Наявність ефективних інституцій та механізмів управління є важливим аспектом розвитку інклюзивної економіки. Забезпечення прозорості, відкритості та ефективності у діяльності державних та приватних структур допомагає створювати умови для розвитку інклюзивного суспільства.

Усі ці детермінанти мають важливе значення для формування інклюзивної економіки, яка спрямована на створення рівних можливостей для всіх громадян, забезпечення їхніх потреб та забезпечення сталого та збалансованого розвитку суспільства.

Основні детермінанти розвитку інклюзивної економіки полягають у створенні умов для доступу до ресурсів та можливостей для всіх громадян, забезпеченні соціальної підтримки вразливих груп, розвитку людського капіталу, використанні інноваційних технологій та розвитку цифрової економіки, підтримці малого та середнього бізнесу та забезпеченні сталого економічного зростання.

Реалізація інклюзивної економіки вимагає активної підтримки та залучення ресурсів з боку урядових органів та регуляторних органів, створення сприятливого бізнес-середовища, розвитку соціального підприємництва та соціальних інновацій. Глобальна співпраця та партнерство також є важливим фактором для досягнення інклюзивного розвитку на міжнародному рівні.

Усвідомлення важливості інклюзивної економіки та розвитку механізмів її забезпечення допоможе створити більш справедливе, рівноправне та стабільне суспільство, де всі громадяни матимуть рівні можливості та доступ до економічних ресурсів.

References

Література

1. Gupta, J., Cornelissen, V., Ros-Tonen, M. (2015). Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham. P. 35–44.
2. Kotler, P., Kartajaya, H., Setiawan, I. (2016). *Marketing 4.0: Moving from traditional to digital*. Somerset: Wiley.
3. Krysovaty, A. & etc. (2018). *The fourth industrial revolution: changing directions of international investment flows: monograph*. Ternopil: Yu.V. Osadtsa. 478 p.
4. Pacetti-Garr, E. (2016). *The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy*. Rockefeller Foundation. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/>.
5. Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2017). New normal of the global economy: the meaning and essential characteristics of global risks in the neo-dependence context. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, Vol. 9, P. 5–10.
6. Reznikova, N., Ivashchenko, O., Rubtsova, M. (2020). Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*, Vol. 7, P. 24–31.
7. Bazyliuk, A. V., Zhuly, O. V. (2015). Inklusyivne zrostantia yak osnova sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Inclusive growth as the basis of socio-economic development]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti = Economy and transport management*, Vol. 1, P. 19–29 [in Ukrainian].
8. Bozhkova, V. V., Ptashchenko, O. V., Saher, L. Yu., Syhyda, L. O. (2018). Transformatsii instrumentarii marketynhovykh komunikatsii v umovakh hlobalizatsii [Transformations of the toolkit of marketing communications in the conditions of globalization]. *Marketynh i menedzhment innovatsii = Marketing and innovation management*, No. 1, P. 73–82. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/> [in Ukrainian].
9. Voichuk, M. V. (2021). Etymolohiia poniattia "ekonomichna inkluziia" v konteksti tsyklichnoho
1. Gupta J., Cornelissen V., Ros-Tonen M. Inclusive development. *Encyclopedia of Global Environmental Governance and Politics*. Cheltenham, 2015. P. 35–44.
2. Kotler P., Kartajaya H., Setiawan I. *Marketing 4.0: Moving from traditional to digital*. Somerset: Wiley, 2016.
3. Krysovaty A. etc. *The fourth industrial revolution: changing directions of international investment flows: monograph*. Ternopil: Yu.V. Osadtsa, 2018. 478 p.
4. Pacetti-Garr E. *The Five Characteristics of an Inclusive Economy: Getting Beyond the EquityGrowth Dichotomy*. Rockefeller Foundation, 2016. URL: <https://www.rockefellerfoundation.org/blog/fivecharacteristics-inclusive-economy-getting-beyond-equity-growth-dichotomy/>.
5. Reznikova N., Ivashchenko O. *New normal of the global economy: the meaning and essential characteristics of global risks in the neo-dependence context. Investytsiyi: praktyka ta dosvid*. 2017. Vol. 9. P. 5–10.
6. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. *Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. Ekonomika ta derzhava*. 2020. Vol. 7. P. 24–31.
7. Базилюк А. В., Жулин О. В. *Інклюзивне зростання як основа соціально-економічного розвитку. Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29.
8. Божкова В. В., Птащенко О. В., Сагер Л. Ю., Сигида Л. О. *Трансформації інструментарію маркетингових комунікацій в умовах глобалізації. Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2018. № 1. С. 73–82. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>
9. Войчук М. В. *Етимологія поняття "економічна інклюзія" в контексті*

- rozvytku ekonomiky [Etymology of the concept of "economic inclusion" in the context of the cyclical development of the economy]. *Innovatsiina ekonomika = Innovative economy*, No. 3–4. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/765/840> [in Ukrainian].
10. Didukh, S. M. (2020). Protirychiehia kontseptsii inkliuzyvnoho rozvytku ta napriamky yikh vyrishennia [Contradictions of the concept of inclusive development and directions for their resolution]. *Infrastruktura rynku = Market infrastructure*, Vol. 42, P. 171–175 [in Ukrainian].
11. Kozhyna, A. V. (2018). Faktory inkliuzyvnoho mistsevoho rozvytku: pidkhody do klasyfikatsii [Factors of inclusive local development: approaches to classification]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. Seriya: Derzhavne upravlinnia = Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public administration*, № 4, P. 21–30 [in Ukrainian].
12. Krysovatyi, A. I. (2021). Novyi prahmatyzm fiskalizatsii publichnykh finansiv [New pragmatism of fiscalization of public finances]. *Svit finansiv = The world of finance*, No. 1 (66), P. 10–23. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1391/1397> [in Ukrainian].
13. Ptashchenko, O., Pastushenko, A., Imnadze, I., Soldatova, A. (2021). Tendentsii rozvytku hlobalnykh rynkiv v umovakh tsyfrovizatsii [Trends in the development of global markets in conditions of digitalization]. *Visnyk skhidno-ukrainskoho natsionalnoho universytetu im. V. Dalia = Bulletin of the Eastern Ukrainian National University named after V. Dalia*, Vol. 6 (270), P. 125–128. DOI: 10.33216/1998-7927-2021-270-6-125-128. URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/26> [in Ukrainian].
14. Ptashchenko, O. V. (2023). Inkliuzyvna ekonomika: marketynhovy aspekt [Inclusive economy: marketing aspect]. *Marketynh ta konkurentospromozhnist sotsialno-ekonomichnykh system v umovakh staloho rozvytku: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii = Marketing and competitiveness of socio-economic systems in conditions of sustainable development: collection of theses of reports of the international scientific and practical conference* циклічного розвитку економіки. *Інноваційна економіка*. 2021. № 3–4. URL: <http://inneco.org/index.php/innecoua/article/view/765/840>.
10. Дідух С. М. Протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрямки їх вирішення. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 171–175.
11. Кожина А. В. Фактори інклюзивного місцевого розвитку: підходи до класифікації. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2018. № 4. С. 21–30.
12. Крисоватий А. І. Новий прагматизм фіскалізації публічних фінансів. *Світ фінансів*. 2021. № 1 (66). С. 10–23. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1391/1397>.
13. Птащенко О., Пастушенко А., Імнадзе І., Солдатова А. Тенденції розвитку глобальних ринків в умовах цифровізації. *Вісник Східно-українського національного університету ім. В. Даля*. 2021. Вип. 6 (270). С. 125–128. DOI: 10.33216/1998-7927-2021-270-6-125-128. URL: <http://visnik.snu.edu.ua/index.php/VisnikSNU/issue/view/26>.
14. Птащенко О. В. Інклюзивна економіка: маркетинговий аспект. *Маркетинг та конкурентоспроможність соціально-економічних систем в умовах сталого розвитку: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції* (Суми, 6–7 червня 2023 р.). Суми: СНАУ, 2023. С. 213–215.

(Sumy, June 6–7, 2023). Sumy: SNAU. P. 213–215 [in Ukrainian].

15. Ptashchenko, O. V., Denysiuk, O. V., Kurtsev, O. Yu., Malinka, I. L. (2023). Osoblyvosti ekonomichnoi inkluzii u viiskovyi period [Peculiarities of economic inclusion in the wartime period]. *Biznes Inform = Business Inform*, № 5, P. 11–18. DOI: 10.32983/2222-4459-2023-5-11-18. URL: <https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2023> [in Ukrainian].

16. Sokhatska, O., Demkura, T. (2014). Zasady funktsionuvannia ta osoblyvosti marketynhovoї komunikativnoi polityky kompanii merezhevoho marketynhu [Principles of functioning and features of marketing communication policy of network marketing companies]. *Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu = Bulletin of the Ternopil National Economic University*, Vol. 1, P. 100–110 [in Ukrainian].

15. Птащенко О. В., Денисюк О. В., Курцев О. Ю., Малінка І. Л. Особливості економічної інклюзії у військовий період. *Бізнес Інформ*. 2023. № 5. С. 11–18. DOI: 10.32983/2222-4459-2023-5-11-18. URL: <https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2023>.

16. Сохацька О., Демкура Т. Засади функціонування та особливості маркетингової комунікативної політики компаній мережевого маркетингу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2014. Вип. 1. С. 100–110.